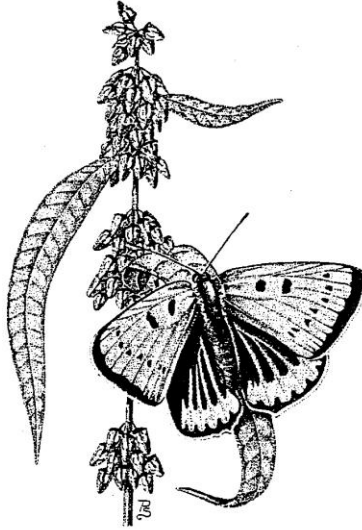

24^e jaargang
maart 2020

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

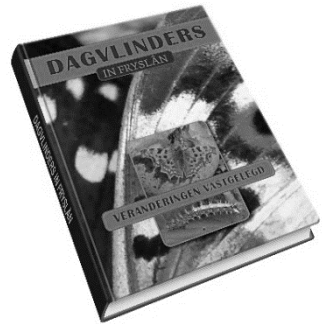
Beste lezers,

het zijn bizarre tijden! Onze plannen voor de Voorjaarsbijeenkomst en waarschijnlijk ook enkele excursies, kunnen in de prullenbak. Evenementen met meer dan drie personen moet je op dit moment niet willen organiseren. Misschien dat er in de tweede helft van de zomer nog wat mogelijk is. Gelukkig mogen we de natuur nog wel in, dus individueel kunnen jullie dit seizoen nog genoeg genieten van de vlinders en nachtvlinders en gewoon doorgaan met inventariseren.

Belangrijk nieuws: we zijn bezig met de productie van onze nieuwe dagvlinderatlas. De kilometerhokken in Friesland zijn goed gevuld met waarnemingen, al zijn er nog een paar witte vlekken. Op onze internetsite staat een kaart, waarop te zien is waar dit jaar nog wat extra gekeken zou kunnen worden. Dus mocht u tijd hebben... Er wordt op dit moment door een aantal mensen druk geschreven aan de soortbeschrijvingen, de foto's worden geselecteerd en de subsidieaanvragen gaan de deur uit. Met andere woorden:

“Dagvlinders in Fryslân, veranderingen vastgelegd”, komt er aan!

Op **pagina 17** ziet u hoe het boek er definitief uit gaat zien. De offertes van ontwerper en van drukker zijn binnen. Daarmee is ook duidelijk welk bedrag we nodig zullen hebben om dit prachtige boek te laten verschijnen. Volgens onze planning moet het boek kunnen verschijnen in januari/februari 2021.

Goed nieuws voor jullie: iedereen kan één van de dagvlindersoorten sponsoren met een bedrag van €50.

Het boek en die dagvlindersoort worden daarmee een beetje van ú en uiteraard wordt uw naam dan als sponsor in het boek vermeld.

Maar: het aantal dagvlindersoorten is beperkt en inmiddels hebben zich de eerste mensen al gemeld als sponsor. Het is dus verstandig, om u als sponsor zo spoedig mogelijk melden door een telefoontje of mailtje naar mij (siepsinnema@gmail.com) te sturen. Op **pag.16** ziet u een overzicht van alle beschikbare soorten en een toelichting op de gang van zaken. Ik zal regelmatig op onze internetsite vermelden welke dagvlindersoorten nog beschikbaar zijn voor sponsoring. We hopen dat we snel alle dagvlindersoorten bij een sponsor kunnen onderbrengen. Maar bovenal spreek ik de wens uit, dat jullie gezond mogen blijven tijdens deze coronacrisis. Gelukkig kunnen we de natuur in en genieten van onze vlinders!

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Voorjaarsbijeenkomst afgelast		3
Verslag Najaarsbijeenkomst 2019	Gerard Bergsma	3
Zaterdag 6 juni 2020: Excursie Lauwersmeer	Gerrit Tuinstra	12
Nationale nachtvlindernacht	Siep Sinnema	13
Zaterdag 4 juli 2020: Excursie Blauwe Bos	Reinder Wijma	13
Zaterdag 8 augustus: Excursie Tolheksbos en Kiekenberg	Luut de Zee	14
Oproep voor foto's Yponomeuta's (Stippelmotten)	Freek Nijland	15
Sprinkhanen op licht!	Judith Bouma	15
Oproep sponsoring dagvlinderboek	Siep Sinnema	16
Kleurenfoto's		17 t/m 20
Vlinderen in Polen	Jaap Schelvis	21
Nieuwe soorten van 2019	Anneke van der Veen	23
Determinatiedag 11 januari 2020	Jannie Sinnema	25
Eitjes Sleedoornpage zoeken in Wolvega 22 februari 2020	Jannie Sinnema	25
Waarnemingen van De Bongerd met o.a. de zwarte oogbladroller <i>Epinotia nigricana</i> , nieuw voor Friesland	Gerrit Tuinstra	26
Vragen bij het vaststellen van trends van de Kleine vos in de Vlinderberm	Freek Nijland	28
Bremer Wildernis 2019	Andy Saunders	31
SNL-insectenkarteringsonderzoek 2017 + 2018 in de Lendevallei	Gerard Bergsma	33
In memoriam Hessel Hoornveld sr.	Siep Sinnema	35
Ledenmutaties		36
Belangrijke data		37

Voorjaarsbijeenkomst afgelast

Tot onze spijt kan de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland, die gepland stond voor donderdag 23 april 2020 **niet doorgaan in verband met de Corona-crisis**.

- De presentatie over ‘Kleurkeur, een nieuwe standaard voor ecologisch bermbeheer’ door Anthonie Stip van De Vlinderstichting wordt verplaatst naar onze najaarsbijeenkomst.

-De mededelingen over onze nieuwe dagvlinderatlas vindt u in deze Flinterwille.

Attentiepunt:

De contributie voor het lidmaatschap van de Vlinderwerkgroep Friesland (€ 10,00 per jaar) kan worden overgemaakt naar rekeningnummer NL68 INGB 0007 2232 59 ten name van L. de Zee te Joure.

Namens het bestuur, Gerard Bergsma - Secretaris.

Verslag najaarsbijeenkomst 2019 Gerard Bergsma

De najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op woensdag

13 november 2019 in het pand van de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 34 leden en 7 gasten. Afmelding wegens verhindering waren er van Wiebe Poppe, Sake Roodbergen, Anja Kerkhof, Johan Meijer, Ep van Hijum, Hans Bijl.

1. Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Allereerst staat hij stil bij het recentelijk overlijden (10 november 2019) van Hessel Hoornveld senior op de memorabele leeftijd van 98 jaar. Hessel en zijn echtgenote Aukje waren tot en met het jaar 2000 de mensen met de meeste nachtvlinderwaarnemingen van Nederland en werden daarvoor door de Vlinderstichting op 10 maart 2001 op de Landelijke Vlinderdag in Wageningen geëerd met een Gouden Vlinder. Ook leverden zij met een aandeel van 12 procent aan dagvlinderwaarnemingen een belangrijke bijdrage aan de totstandkoming van het boek ‘Dagvlinders in Fryslân’, dat in 2000 verscheen.

Met het heengaan van Hessel verliest de Vlinderwerkgroep een gedreven vlinderaar en een markante persoonlijkheid. Wij wensen Aukje veel sterkte met het verlies van haar echtgenoot en Hessel junior en Saskia met hun vader/schoonvader.

Siep vestigt daarna de aandacht op een prachtig artikel in het blad ‘Entomologische Berichten’ nr. 79 van oktober 2019 van Gerrit Tuinstra. Dit artikel is een zeer uitgebreid verslag (28 bladzijden) over de waarnemingen van Gerrit van macronachtvlinders tijdens de periode van 2004 tot en met 2018 in het Lauwersmeer.

2. Verslag voorjaarsbijeenkomst van 11 april 2019.

Er zijn geen opmerkingen over het verslag.

3. Mededelingen en ingekomen stukken.

Algemene mededeling: het langverwachte nachtvlinderboek van Jeroen Voogd is eindelijk verschenen en mag met recht een standaardwerk worden genoemd. Het is het eerste oorspronkelijk Nederlandse naslagwerk over nachtvlinders en een 'must have' voor iedereen die zich hiermee bezighoudt. In het rijk geïllustreerde boek worden 905 macronachtvlinders en hun rupsen (in diverse stadia) beschreven. Het boek kost € 89,95.

Ingekomen stukken:

-Nieuwsbrief nr. 69 (augustus 2019) van het Kenniscentrum Insecten en ander ongewervelden (EIS).

-Nieuwsbrief van de Vlinderwerkgroep Drenthe.

-Mailtje dd. 1-11-2019 van Jeroen Breidenbach over de oprichting van een insectenwerkgroep in Fryslân die gekoppeld is aan de Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF). Jeroen en Gerben Mensink zijn de initiatiefnemers. De vlinders blijven bij de nieuwe werkgroep buiten beschouwing, maar samenwerking met de Vlinderwerkgroep Friesland tijdens evenementen, zoals bijvoorbeeld de Nationale Nachtvlinder Nacht (NNN), zou heel mooi zijn. De bedoeling is, dat de nieuwe werkgroep breed aandacht wil schenken aan insecten in Fryslân door middel van veldwerk, cursussen en excursies. Binnenkort wordt gestart met een excursie waterinsecten en begin 2020 een gallenexcursie. Tevens is het de bedoeling om in 2020 een wilde bijencursus te organiseren.

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Abel Jagersma heeft met de IVN vlinderwerkgroep Gaasterland in de avond van 31 augustus meegedaan aan de Nationale Nachtvlinder Nacht in Elfbergen bij Oudemirdum. Het was uitermate slecht weer, maar desondanks waren er toch 23 aanwezig. Er werden 34 macronachtvlinders en een aantal micro's geteld. Bovendien werd tot ieders verbazing een Distelvlinder in de val aangetroffen.

Andy Saunders heeft vlinderplanten in zijn tuin in Sneek geplaatst, maar dat heeft (nog) niet geleid tot een toename van het aantal vlinders.

Judith Bouma: op bladzijde 21 van de Flinterwille staan foto's van de Plakker (*Lymantria dispar*) en de Paddenstoeluil (*Parascotia fuliginaria*). De tekst onder beide vlinderfoto's is verwisseld.

Adriaan en Thomas Hol hebben op drie plekken Bruine blauwtjes waargenomen, namelijk op en nabij een natuurterrein bij camping De Verborgten Hoek, het Mirnser klif en het Koudumer Heech. Op het laatstgenoemde terrein zagen ze ook een Grote vos.

Grietje de Lange heeft twee Oranje luzernevlinders gezien.

Bouke en Eake Roosma melden de waarnemingen van een Roodkopwinteruil (*Conistra erythrocephala*), een Diana-uil (*Griposia aprilina*), een Zwart weeskind (*Mormo maura*) en een Buxusmot (*Cydalima perspectalis*).

Saskia Hoornveld: op 21 juli telde ze 60 dagvlinders (zonder Distelvlinder). Verder meldt ze de waarnemingen van een Koninginnenpage, een Hoornaarvlinder (*Sesia apiformis*), een Buxusmot (*Cydalima perspectalis*) en een Argusvlinder op Terschelling.

Hessel Hoornveld laat foto's zien van waarnemingen van o.a. Terschelling.

Hein van der Vliet heeft Keizersmantels in Havelte gezien.

Joop Leertouwer heeft dit jaar maar enkele Zwartsprietdikkopjes gezien.

Reinie Piersma zag vorige week nog een late Atalanta in haar tuin.

Gerdy Hahn (vriendin van Avion Eizenga) heeft afgelopen zomer een Plakker (*Lymantria dispar*) en een snuitvlinder (*Pterostoma palpina*) gezien.

Merel Zweemer spotte afgelopen zomer tijdens een wandeling op het Aekingerzand een Eikenwespvilinder (*Synanthedon vespiformis*). En dat zonder feromonen!

Marten Zijlstra zag vandaag nog een Dagpauwoog.

Freek Nijland heeft afgelopen jaar geconstateerd, dat de Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*) en de Buxusmot (*Cydalima perspectalis*) steeds verder in noordelijke richting van ons land oprukken.

Mariske Pemmelaar merkt op dat de Zilveren maan het erg slecht heeft gedaan dit jaar; er waren door de grote droogte nauwelijks nectarplanten te vinden!

Minke en Richtje van den Berg hebben een Argusvlinder en een Koninginnenpage waargenomen in het natuurgebiedje Hulstreed, het inventarisatiedomein van Mariske Pemmelaar.

Johan Meijer heeft vlak voor zijn afmelding een mailtje gestuurd met de volgende tekst: "Wat de afgelopen zomer betreft moet ik helaas weer constateren dat de biodiversiteit is afgenomen. Afname van wantsen, kevers en vliegen en slechts een lichte toename van hommels en bijen. Het voorjaar begon goed met talloze Oranjepijpjes en Boomblauwtjes; helaas geen Landkaartjes, geen Kleine vos en geen Gehakkelde aurelia. In de zomer vielen de vele Distelvlinders op. Al met al een redelijk aantal Dagpauwogen, Bonte zandoogjes en Atalanta's. Sterke achteruitgang van Landkaartje, Kleine vos (maar één keer gezien!), Bruin zandoogje en Koevinkje. Ik wil positief eindigen. Zoals vele jaren kwam de eerste generatie Glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*) ons weer begroeten op 7 en 8 juni en verscheen, tot onze grote verrassing, een exemplaar van de tweede generatie op een warme oktoberdag(!) nogmaals op de vlinderstruik".

5. Pauze.

6. Voortgang dagvlinderproject 2015-2020.

Siep Sinnema laat een powerpointpresentatie zien met de titel 'Planning, organisatie en begroting inzake de atlas Friese dagvlinders 2010-2020'. De titel van het boek zal

worden: “*Dagvlinders in Fryslân - Veranderingen vastgelegd*”. Per vlindersoort komen er twee verspreidingskaartjes van Friesland in de atlas (periode 1990-2000 en periode 2010-2020) plus twee verspreidingskaartjes van de Nederlandse situatie. Tevens komen er één of meerdere vliegtijdigrammen bij een soort te staan, die een vergelijking laten zien van de uitkomsten van beide inventarisatieperiodes. Er is overleg geweest met Kars Veling van de Vlinderstichting, die ons tijdens het proces zal adviseren, helpen en begeleiden. Hij schrijft een drietal formats voor ons, namelijk een dagvlindersoort met een duidelijke toename, een soort met een duidelijke afname en een gelijk gebleven soort. Het veldwerk zal in de loop van 2020 worden afgerond. Het bureauwerk start begin 2020 (beschrijven van de dagvlindersoorten - afronden van de waarnemingen en afsluiten van het databestand - beoordeling waarnemingen kritische soorten - verzamelen en selecteren van foto's voor de atlas - aanvragen subsidie), waarna de atlas kan worden geproduceerd. Het is de wens van het bestuur van de Vlinderwerkgroep, dat de atlas nog vóór de Landelijke Dag van de Vlinderstichting in maart 2021 gereed zal zijn. Inmiddels is er een mailtje uitgegaan (10-11-2019) naar de leden van de Vlinderwerkgroep Friesland, waarin wordt gevraagd om foto's voor de nieuwe dagvlinderatlas aan te leveren. Met name in Friesland gemaakte foto's van dagvlinders, maar ook foto's van typisch Friese biotopen. De foto's kunnen worden opgestuurd naar het mailadres van de Vlinderwerkgroep Friesland: info@vlinderwerkgroepfriesland.nl. Graag voor 1 maart 2020, zodat er voor de fotoredactie nog voldoende tijd zal zijn om eventueel ontbrekende foto's op een andere manier te regelen. De kosten om de atlas te ontwerpen en te drukken zijn begroot op een bedrag van € 20.000. Met een oplage van 500 exemplaren en een verkoopprijs per atlas van € 25 zouden we (bij verkoop van de totale oplage) kunnen uitkomen op € 7.500. Dan is er minimaal € 12.500 aan subsidie nodig om uit de kosten te komen. Het bestuur van de Vlinderwerkgroep acht dit haalbaar. Tot slot laat Siep nog een aantal stippenkaartjes van dagvlindersoorten zien, namelijk de oude situatie 1990-2000 ten opzichte van de nieuwe situatie 2010-2020.

7. Korte presentatie Reinder Wijma.

Reinder toont aan de hand van een powerpointpresentatie een aantal bijzondere nachtvlinders die hij en Natalia in 2019 in diverse natuurgebieden in Friesland hebben gevangen. In het Blauwe Bos ten zuidwesten van Haulerwijk de volgende soorten: Ravenbladroller (*Ptycholomoides aeriferana*), Doffe Sparspiegelmot (*Cydia illutana*), Meidoornplattijf (*Semioscopis steinkellneriana*), Gevlekte winteruil (*Conistra rubiginea*), Gestreepte rietuil (*Leucania obsoleta*), Variabele w-uil (*Lacanobia suasa*), Glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*), mannetje en vrouwtje Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*), Dwarsbanddwergspanner (*Eupithecia subumbrata*), Loofboomdwergspanner (*Eupithecia exiguata*), Vingerhoedskruid-dwergspanner (*Eupithecia pulchellata*), Bosbesdwergspanner (*Pasiphila debiliata*), Eppedwergspanner (*Eupithecia selinata*), Brummelspanner (*Mesoleuca albicillata*), Dwergstipspanner (*Idaea fuscovenosa*), Lariksspanner (*Macaria signaria*),

Walstrospanner (*Costaconvexa polygrammata*), Grauwe borstel (*Dicallomera fascelina*), Bruine sikkelui (Laspeyria flexula), Eikenblad (*Gastropacha quercifolia*). In Eastermar vingen Reinder en Natalia de volgende leuke soorten: Witte eenstaart (*Cilix glaucata*) en Grote groenuil (*Bena bicolorana*).

8. Korte presentatie Petra Tenge.

Petra laat prachtige foto's zien van een rups, van de pop en van het imago van de Kleine vuurvliinder. Vervolgens passeren enkele foto's van een vrouwtje van de Bessenglasvlinder (*Synanthedon tipuliformis*) en een reeks foto's van achtereenvolgens de rups, de cocon (ontwikkelings- en voltooid stadium) en het imago van het Klein visstaartje (*Nola cucullatella*). Petra heeft een eigen website: www.mijnvlinderwereld.nl

9. Korte presentatie Herre Seepma.

Herre laat een serie foto's zien van achtereenvolgens de zeldzame Satijnboogbladroller (*Acleris lorquiniana*), de Maansikkelui (*Agrochola lunosa*), de Bonte coronamot (*Anania stachydalis*), parende Koevinkjes, parende Slakrupsvlinders (*Apoda limacodes*), Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*), Buxusmot (*Cydalima perspectalis*), parende zomerbladrollers (*Ditula angustiorana*), parende Sergeant-majoortjes (*Grapholita compositella*), parende Bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*), parende Kleine vuurvinders, parende Bruine zandoogjes, parende Zandhalmuiltjes (*Mesoligia furuncula*), Pijlkruidspanner (*Mesotype didymata*), Witte-l-uil (*Mythimna l-album*), een vrouwtje Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) met een Bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*) als prooi, parende Kleine wintervlinders (*Operophtera brumata*), parende Klein geaderde witjes, parende Kleine koolwitjes, parende Icarusblauwtjes, de Elzenwesvlinder (*Synanthedon sphericiformis*), parende Vierkantvlekuilen (*Xestia xanthographa*) en tot slot parende Sint-jansvlinders (*Zygaena filipendulae*).

10. Korte presentatie Freek Nijland.

De titel van de presentatie van Freek heet: 'Een kansrijke sleutel bij de determinatie van die vermaledijde spinselmotten (Fam. Yponomeutidae – subfamilie Yponomeutinae)'. Freek begint met twee gemakkelijk herkenbare soorten: de Grootvlekstippelmot (*Yponomeuta plumbella*) en de Vogelkersstippelmot (*Yponomeuta evonymella*). Dan volgen de vier moeilijke soorten: de Kardinaalsmutsstippelmot (*Yponomeuta cagnagella*), de Appelstippelmot (*Yponomeuta malinellus*), de Wilgenstippelmot (*Yponomeuta rorrella*) en de Mei-doornstippelmot (*Yponomeuta padella*). Aan de hand van een schema met foto's en beschrijving van het uiterlijk en onderdelen van de vier lastige soorten komt Freek tot een determinatiesleutel, waarvan hij denkt, dat die hem en ons het dichtst in de buurt brengt van een (vrij) zekere keuze. Toch is hij nog niet helemaal tevreden over zijn poging om de herkenning van deze vier soorten tot een goed einde te brengen. Er blijft altijd nog een stukje onzekerheid, of de determinatie van één van deze soorten

volledig juist is. Zeer frustrerend! Natuurlijk biedt genitaal- of DNA-onderzoek een 100% oplossing, maar die arbeid moet je dan wel eerst verrichten, óf het onderzoek in gang zetten voor deze algemeen voorkomende spinselmotten. Kortom, het blijft moeilijk, maar wellicht komt Freek er nog eens op terug met het “ei van Columbus”.

11. Korte presentatie Merel Zweemer en Jeroen Breidenbach.

De presentatie van Merel en Jeroen heeft als titel ‘Onze bijzondere en zeldzame waarnemingen - Friesland 2019’. Te beginnen met de zeer zeldzame Moeraskuifbladroller (*Endothenia pullana*) die op 23 juni 2019 op licht werd gevangen in het Leeuwarder Bos. De voedselplant van deze soort is Moerasandoorn (*Stachys palustris*). Dan de Hoefbladzadelmot (*Epiblema turbidana*), waarvan 10 exemplaren op 23 juni 2019 werden gezien in het Leeuwarder Bos. Een belangrijke waardplant van deze zeldzame soort in Nederland is Groot hoefblad (*Petasites hybridus*). Een exemplaar van de Populierenwespvlieder (*Paranthrene tabaniformis*) werd op 23 juni 2019 met behulp van een feromoon gevangen in het Leeuwarder bos. De waardplant is populier; soms wilg. Tijdens een uitstapje naar Drenthe (beekdal van de Slokkert) werd op 29 juni 2019 de zeer zeldzame Zwarte-1-vlieder (*Arctornis l-nigrum*) gevangen. Tijdens een excursie op natuurcamping de Meenthe nabij Wolvega op 26 juli 2019 verschenen enkele bijzondere microvlinders op het laken. Twee exemplaren van de zeer zeldzame Goudlichtmot (*Selagia argyrella*) en het Diamantborsteltje (*Acleris cristana*). Waardplanten van de Goudlichtmot: Struikheide (*Calluna vulgaris*), Zonneroosje (*Helianthemum*) en Ganzerik (*Potentilla* spp.). Waardplanten van het Diamantborsteltje: haagbeuk, iep, roos, meidoorn, appel, boswilg en lijsterbes. Verder de Pruimenmot (*Grapholita funebrana*) op 27 juli 2019 in het Leeuwarder Bos. Waardplant: verschillende prunus-soorten (o.a. sleedoorn). Een op 31 juli 2019 in het Leeuwarder Bos gevangen afwijkende kleurvorm (variatie) van de Kleine beer (*Phragmatobia fuliginosa*) wordt vertoond, evenals een van de normkleur afwijkende Waterleliemot (*Elophila nymphaeata*), die op 20 juli 2019 in Leeuwarden op het laken verscheen. Op 3 augustus 2019 twee exemplaren van de Zeekraalkokermot (*Coleophora salicorniae*) in Leeuwarden. Tijdens het 1000-soorten weekend van 20 tot en met 22 september 2019 op Vlieland werden ook een aantal interessante nachtvinderssoorten waargenomen: 18 exemplaren van de Zwartpuntvolgeling (*Noctua orbona*), een Roodachtige herfstuil (*Agrochola helvola*), de zeldzame Witte-1-uil (*Mythimna l-album*), de zeldzame Kustuil (*Polymixis lichenea*) en de zeldzame Helmgrasuil (*Mythimna litoralis*). Door 60 deelnemers werden in totaal 1087 natuursorten (waaronder dag- en nachtvinders) op Vlieland waargenomen. In Leeuwarden werd de Koninginnenpage (op diverse locaties) drie keer gespot, namelijk op 18 en 27 juli en op 27 augustus 2019.

Merel had medio augustus 2019 circa 50 rupsen van de Zuringuil (*Acronicta rumicis*) in kweek. Op 28 augustus werden de rupsen overgezet van een klein bakje naar een grote (25 liter) rupsenbak, samen met een bij toeval gevonden rups van de Pauwoogpijlstaart (*Smerinthus ocellata*). Op 30 augustus waren er tot haar verbazing

20 rupsen van de Zuringuil dood. De resterende rupsen maar in een aparte bak geplaatst. Wat was er gebeurd? Daarom enkele dode rupsen bewaard. Enkele dagen later kropen er larven uit; vermoedelijk van een vliegensoort. De rups van de Pauwoogpijlstaart is onder de grond verdwenen om zich te verpoppen.

12. Korte presentatie Siep Sinnema.

Siep begint zijn presentatie met enkele foto's van Hessel Hoornveld senior, waaronder ook een opname van Hessel met een vlindernet in het veld! Siep en Jannie hebben een monitoringroute voor de Aardbeivlinder in het Wijnjeterper Schar. Deze inmiddels zeldzame vlindersoort in Friesland en ook elders in Nederland doet het heel aardig op dit terrein. Maar de vinger moet goed aan de pols worden gehouden. Iedere forse ingreep op de natuur in het gebied kan tot de ondergang van de populatie leiden. Af en toe zetten ze ook de lamp op in of nabij het Wijnjeterper Schar. Op 27 juli 2019 (warme avond met een krachtige oostenwind) verscheen een gaaf exemplaar van de zeldzame Walstrospanner (*Costaconvexa polygrammata*) op het laken. Deze nachtvlindersoort is zich vanaf het jaar 2000 sterk in Nederland aan het uitbreiden. Op dezelfde avond vingen ze ook een kersverse Walstropijlstaart (*Hyles gallii*), alsmede een Windepijlstaart (*Agrius convolvuli*). Het klapstuk van die avond was echter de verschijning van 2 exemplaren van het Panteruiltje (*Acontia trabealis*), waarvan tot dat moment slechts één eerdere waarneming uit Zuid-Limburg bekend was (Marcel Prick - 9 juni 2015). Tot ieders verrassing waren er in de dagen erna opnieuw enkele waarnemingen van het Panteruiltje. Op 28 juli een exemplaar in Drachten plus een exemplaar in Ten Boer (provincie Groningen) en op 29 juli exemplaren in Bruchterveld (Overijssel), Hooghalen (Drenthe) en Tubbergen (Overijssel). Op 26 augustus 2019 plaatsten Siep en Jannie opnieuw de lamp in het Wijnjeterper Schar, waarbij er circa 50 soorten nachtvlinders op het doek kwamen. Hierbij zat ook een klein vlindertje wat achteraf de zeer zeldzame Glanzende marmerruil (*Pseudeustrotia candidula*) bleek te zijn. Er waren reeds een paar andere waarnemingen uit Nederland bekend: 2009 in de Millingerwaard en in Noord-Beveland en op 24 juli 2014 in Nieuwleusen (Overijssel). Nog enkele bijzondere waarnemingen uit het Wijnjeterper Schar: de Bleke Grasworteluil (*Apamea lithoxylea*) op 25 juni 2019 en de donkere vorm van de Buxusmot (*Cydalima perspectalis*) op 5 september 2019.

13. Korte presentatie Mariske Pemmelaar.

De presentatie van Mariske heeft als titel 'Hulstreed - Vlinderroute 1459 FW3 - periode 2007 t/m 2019'. Na 11 jaar monitoren van deze vlinderroute voor de Vlinderstichting heeft Mariske in 2018 opvolgsters gevonden die dit werk willen voortzetten, namelijk Minke en Richtje van den Berg. Het tellen van deze vlinderroute langs een lijn van 19 secties van elk 50 meter lengte houdt in, dat er wekelijks dagvlinders worden geteld tijdens de periode 1 april tot en met 30 september. Mariske laat een overzicht van haar tellingen zien tijdens de periode 2007-2019. Na ieder monitoringsjaar ontvangt ze een verslag van de

Vlinderstichting ‘Vlinders en libellen geteld’, waarin de uitkomsten worden weergegeven. Vervolgens laat Mariske enkele van door haar en Richtje in 2019 gemaakte vlinderfoto’s zien. Tot slot nog een paar op de Hulstreed gemaakte foto’s van een (vrouwje) Noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*), een (mannetje) Bloedrode heidelibel (*Sympetrum sanguineum*) en van de Sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) die de achterliggende 3 jaren in het gebied werd waargenomen. Op 23 augustus 2019 zag Mariske daar een exemplaar van de Koninginnenpage. Helaas in 2019 geen Argusvlinders en geen Zwartsprietdikkopjes en slechts één Landkaartje. De tellingen waren veel lager dan voorgaande jaren!

14. Korte presentatie Judith Bouma.

Het afgelopen seizoen heeft Judith genachtvlinderd met een door haar echtgenoot Jan vervaardigde lichtopstelling. Ze laat het resultaat op een dia zien. Volgens Judith is deze hobby zeer verslavend, want het laat je niet meer los wanneer je er eenmaal mee aan de slag gaat. In deze presentatie laat ze aan de hand van een reeks dia’s zien welke nachtvlinders er zoal tijdens het ‘lichten’ in haar tuin op het laken kwamen, zoals Groot avondrood (*Deilephila elpenor*) en Klein avondrood (*Deilephila porcellus*), Brandvlerkvlinder (*Pheosia tremula*) en Berkenbrandvlerkvlinder (*Pheosia gnoma*), Bruine sikkelui (*Laspeyria flexula*), Essengouduil (*Atethmia centrigo*), Wilgenhermelijnvlinder (*Furcula bifida*), Getekende gamma-uil (*Macdunnoughia confusa*), Paddenstoeluil (*Parascotia fuliginaria*), Schimmelspanner (*Dysstroma truncata*), Pinguintje (*Hedya salicella*), Lindeknotsvlinder (*Plagodis dolabraria*), Gestippelde houtvlinder (*Zeuzera pyrina*), Drietandvlakjesmot (*Catoptria falsella*), Vuursteenvlinder (*Habrosyne pyritoides*), Zilveren groenuil (*Pseudoips prasinana*), Vliervlinder (*Ourapteryx sambucaria*), Wilgentandvlinder (*Notodonta tritophus*), Goudvenstertje (*Plusia festucae*), Appeltak (*Campaea margaritaria*), Braamvlinder (*Thyatira batis*), Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*), Agaatvlinder (*Phlogophora meticulosa*), Satijnvlinder (*Leucoma salicis*), Gele tijger (*Spilosoma lutea*), Diana-uil (*Griposia aprilina*), Schedeldrager (*Craniophora ligustri*), Gevlekte zomervlinder (*Comibaena bajularia*), Psi-uil (*Acronicta psi*) of Drietand (*Acronicta tridens*), Dennenpijlstaart (*Sphinx pinastri*), Populierenpijlstaart (*Laothoe populi*), 5 exemplaren tegelijkertijd, Plakker (*Lymantria dispar*), Geelschouderspanner (*Ennomos alniaria*), Geblokte zomervlinder (*Thalera fimbrialis*), Bonte grasuil (*Cerapteryx graminis*), Gelijnde grasuil (*Tholera decimalis*), Grote beer (*Arctia caja*), Koperuil (*Diachrysa chrysitis*), Ligusterpijlstaart (*Sphinx ligustri*), Goudgele boorder (*Gortyna flavago*), Oranje wortelboorder (*Triodia sylvina*), Pauwoogpijlstaart (*Smerinthus ocellata*), Peppel-orvlinder (*Tethea ocularis*), Meldevlinder (*Trachea atriplicis*), Rood weeskind (*Catocala nupta*), Stompvleugelgrasuil (*Mythimna impura*), Spitsvleugelgrasuil (*Mythimna straminea*), Egale stofuil (*Hoplodrina blanda*), Grauwe monnik (*Cucullia umbratica*), Wapendrager (*Phalera bucephala*), Zwartvlekdwergspanner (*Eupithecia centaureata*), rupsen van de zeer zeldzame Veenheidezakdrager

(*Phalacropterix graslinella*); nu is het uitkijken naar het imago van dit vlindertje! Ook is er altijd bijvangst op het laken, zoals mieren, kevers, en tal van andere insecten, of dieren die afkomen op lekkere hapjes, zoals kikkers, egels, vleermuizen en zelfs steenmarters. 's Avonds en 's nachts hoort Judith soms het geroep van kwartels, uilen, nachtzwaluwen of van een koekoek.

15. Korte presentatie 'Nachtvinders in het Lauwersmeer'- Gerrit Tuinstra.

Op de eerste dia is een sliert Eikenprocessierupsen op de stam van een eik te zien. Om de stam zit een rood-wit afzetlint geknoopt met het opschrift "Pas op!! - Eikenprocessierups!! Bijzonder is dat de sliert rupsen zich onder de knoop van het afzetlint (waar nog een beetje doorgangsruiimte is) naar boven beweegt. Ze mijden dus het plastic van het afzetlint! Op de tweede dia staat bladzijde 1 van het door Gerrit geschreven artikel "*Nachtvinders in het Lauwersmeer, deel 1 - Nachtvinders in de periode 2004 tot en met 2018*" wat in het blad 'Entomologische Berichten 79 (5) 2019 is gepubliceerd en maar liefst 28 pagina's beslaat. In het artikel staat een lijst met voor de provincie Groningen waargenomen zeldzame soorten, bedreigde soorten (volgens de voorlopige rode lijst), migranten en nieuwe soorten. Tijdens de inventarisatie van nachtvinders in het Lauwersmeer zijn in bovengenoemde periode circa 1120 soorten waargenomen, waarvan 442 soorten macro's. Het artikel omvat een inleiding en de onderdelen '*Insecten in het Lauwersmeer, het gebied, de vegetatie, het beheer, methodiek, verwerking van gegevens, locaties, resultaten*'. Gerrit gaat vervolgens in op het onderdeel *Resultaten; Talrijkheid van nachtvindersoorten; Aantallen op licht; Vergelijking met andere gebieden* (in Nederland); *Families en behandeling van nachtvindersoorten; Zeldzame en bedreigde soorten, migranten en nieuwe soorten voor de provincie Groningen*. Een kaartje met waarnemingslocaties laat zien waar Gerrit en anderen in het Lauwersmeer hebben geïnventariseerd. In totaal zijn er tot en met 2018 27000 waarnemingen (records) vastgelegd. Er volgt een dia met de zeer zeldzame Fraaie walstrosper (*Lampropteryx suffumata*) waarvan 46 exemplaren in het Lauwersmeer werden waargenomen. Verder een dia met de zeer zeldzame Moerasspirea-uil (*Athetis pallustris*) waarvan 26 exemplaren in het Lauwersmeer werden waargenomen. Dan volgen dia's met enkele andere interessante waarnemingen uit het gebied: Zeeuwse grasworteluil (*Apamea oblonga*), Moeras- wuil (*Lacanobia splendens*), Turkse uil (*Chrysodeixis chalcites*), witte-l-uil (*Mythimna l-album*), Walstropijlstaart (*Hyles gallii*), Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*), Blauw weeskind (*Catocala fraxini*), Zwart weeskind (*Mormo maura*), Heideringelrups (*Malacosoma castrensis*), Eppedwergspanner (*Eupithecia selinata*), Bosrankdwergspanner (*Eupithecia haworthiata*), Witvlekbosrandspanner (*Melanthia procellata*), Kleine wortelhoutspanner (*Electrophaes corylata*), Zuidelijke grasuil (*Mythimna vitellina*), Roodkopwinteruil (*Conistra erythrocephala*), Populierengroenuil (*Earias vernana*). Tot slot nog een dia met een bak vol micronachtvinders van het Lauwersmeer plus een dia met een vogel, de Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*).

16. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag.

17. Sluiting.

Siep Sinnema sluit de bijeenkomst en wenst allen een goede reis naar huis.

Excursies 2020

Alle excursies onder voorbehoud i.v.m. corona-crisis, via onze website wordt u op de hoogte gehouden over het al dan niet doorgaan van de excursies.

Zaterdag 6 juni 2020: Excursie Lauwersmeer, middag- en avondexcursie.

Aanvang 14.00 uur.

Plaats van samenkomst: het parkeerterrein van de werkschuur van Staatsbosbeheer (De Rug 1) te Lauwersoog, Amersfoortcoördinaten 211.4-600.2.

De middagexcursie staat in het teken van de dagvlinders, de dagactieve nachtvlinders en de micro's. Voor de grote weerschijnvlinder zijn we waarschijnlijk net te vroeg, maar het is wel een soort die de afgelopen jaren gezien werd in het gebied!

We gaan een wandeling maken in het gebied rond de werkschuur, alwaar verschillende vegetatietypen aanwezig zijn. Er liggen diverse interessante graslanden, maar ook bospercelen en daarmee is er ook voldoende te zien als er een forse wind waait, wat niet ongebruikelijk is in het gebied. Afhankelijk van de beschikbare tijd kunnen we ervoor kiezen om na de wandeling rond de werkschuur nog elders te gaan kijken. Maar dat besluiten we ter plaatse.

Zoals gebruikelijk gaan we aan het eind van de middag een eenvoudige maaltijd nuttigen (op kosten van de deelnemers zelf), dit keer in een van de restaurants in de haven van Lauwersoog, waar onder andere heerlijke kibbeling, een lekkerbekje of andere vis te verkrijgen is!

De avond-excursie kunnen we opdelen in twee stukken. In de vooravond kunnen we op verschillende plekken op zoek gaan naar allerlei micro's, bijvoorbeeld in de graslanden en de soortenrijke bermen in het gebied.

Nog voor de schemering zoeken we een locatie waar een aantal plekken te vinden is waar we de lichtinstallaties kunnen opstellen. Ook hiervoor geldt dat er – afhankelijk van de weersomstandigheden – eigenlijk altijd wel diverse geschikte locaties gevonden kunnen worden. Bij wind zoeken we een luwe plek in of langs het bos en bij warm en windstille omstandigheden kunnen we een opener plek zoeken.

Contactpersoon: Gerrit Tuinstra, telefoon 0512-518246, mobiel 06-13684171, e-mail g.tuinstra14@gmail.com.

Nationale nachtvlindernacht 19 en 20 juni Siep Sinnema

De Nationale nachtvlindernacht is dit jaar gepland op 19 en 20 juni. Gezien de maatregelen t.a.v. de coronacrisis is het onzeker of dit evenement doorgang kan vinden. Via onze website wordt u op de hoogte gehouden van eventuele locaties.

Zaterdag 4 juli 2020: Excursie Blauwe Bos, middag- en avondexcursie

Aanvang: 14.00 uur

Verzamelaarsplaats: De oostkant vormt de hoofdentree tot het gebied, inclusief parkeerplaats en infopaneel. De hoofdentree is te bereiken door de afslag te nemen vanaf de Tonckensweg (ter hoogte van nr 12, postcode 8432 PJ). Na ongeveer 100 meter wordt de parkeerplaats bereikt. De dagexcursie start hier om 14.00 u.

Het Blauwe Bos is een ruim 300 ha groot natuurgebied in de driehoek Haulerwijk-Haule-Wijnjewoude. Het gebied wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Het Blauwe Bos dankt volgens de overlevering zijn naam aan de blauwachtige kleur die het bos krijgt door de bomen die er groeien. De begroeiing bestaat voornamelijk uit naald- en gemend bos afgewisseld met enkele tientallen hectare aan natte en droge heide en grasvelden.

Er bevinden zich verschillende uitgeveende plassen met o.a. een uitgebreide zeggenvegetatie en Veenpluis. Op de natte heidevelden bevindt zich veel Zonnedauw en plaatselijk nog de Klokjesgentiaan. Op delen van de droge heide is Brem aanwezig. In het bos zelf is o.a. Blauwe Bosbes, Framboos, Springzaad en Heksenkruid te vinden. Aan de bosranden is volop Vingerhoedskruid, Zuring en Koekoeksbloem aanwezig. De bodem bestaat uit keileem met dekzand, dat hier en daar in ruggen is opgestoven. Enkele heidevelden zijn uitgestoven, waardoor keileem aan de oppervlakte komt. Het gebied wordt sinds vorig jaar door ons voor nachtvlinders geïnventariseerd en de resultaten zijn tot nu toe veelbelovend. Er zijn meer dan 200 soorten macrovlinders waargenomen terwijl er het hele herfstseizoen (nog) geen inventarisatie heeft plaatsgevonden. Het prachtige Eikenblad is vorig jaar in aantal op het laken verschenen en 4 juli valt precies in de vliegtijd van deze soort. De dagvlinders zijn niet geïnventariseerd maar gezien de soortenrijkdom van de vegetatie valt er genoeg te ontdekken.

Recreatief wordt het gebied gebruikt door middel van het fietspad van Haulerwijk naar Haule en de vele wandelpaden.

Het is als de weersomstandigheden het toelaten de bedoeling om ook 's nachts met de lamp op pad te gaan. Aan het einde van de middagexcursie wordt bepaald of de avond- en nachtextcursie doorgaat en waar de lampen geplaatst worden. Van Staatsbosbeheer hebben wij toestemming om met de auto het gebied in te rijden. De meeste paden in het gebied zijn goed begaanbaar. Met de mensen die tussen de middag en avondexcursie in het gebied blijven zoeken we een plek om iets te eten. Contactpersoon: Reinder Wijma (06-230 35 350)

Zaterdag 8 augustus: Excursie Tolheksbos en Kiekenberg, middag- en avondexcursie

Aanvang: 14.00 uur.

Verzamelaarsplaats: bij de ingang van het Tolheksbos aan de Tjongervallei, ten oosten van de kruising van de Tjongervallei en de Oldeberkoperweg (N353), Amersfoortcoördinaten 203-551/203-552

In de nabijheid van Oudehorne liggen het Tolheksbos en de Grote en de Kleine Kiekenberg.

Het Tolheksbos en de Kiekenberg zijn onderdeel van een rivierduinlandschap/beekdallandschap, dat vooral bestaat uit zand dat tijdens het einde van de laatste ijstijd uit de toen drooggevallen rivier de Tjonger werd geblazen en in de directe omgeving weer werd afgezet. De Kiekenberg ligt op een dekzandrug die zich uitstrekt van Mildam tot Hoornsterzwaag, de noordelijke rand van het beekdal van de Tjonger, even ten oosten van Nieuwehorne. De Tjonger was vroeger een natuurlijke grens. Vanaf de Kiekenbergen, gelegen op stuifduinen konden de doorwaadbare plaatsen goed in de gaten worden gehouden. De eerste sporen van menselijke bewoning in deze omgeving dateren van rond 11.000 voor Christus. Van oudsher zijn er op de Kiekenberg heidevelden, houtwallen en roggeakkerijtjes geweest. Ook Romeinen zijn hier aanwezig geweest. Het bewijs daarvan vormt de vondst van een 14-tal Romeinse munten bij de Tjonger. De munten worden nu in het Fries Museum worden bewaard.

Het gebied is heeft veel reliëf en bestaat uit bos, heidevelden en gedeeltelijk begroeide oude stuifzandduinen. Het hoogste punt ligt op 5 meter + NAP. Het bos bestaat uit ouder eikenhakhout met o.a. lijsterbes, sporkehout, hondsroos, gewone vlier en eenstijlige meidoorn. Het hakhout is voor een groot deel omgevormd tot opgaand bos en plaatselijk verjongd met grove den. Verder is er in het kader van de ruilverkaveling bos aangeplant. Door de grote afwisseling in reliëf en droge en natte gebieden groeien er veel verschillende planten. Het gebied is opvallend rijk aan varens. De heide op de Kiekenberg is ook de moeite waard. Naast struikheide komt gewone dophei veel voor. Op de hogere kopjes groeit kraaiheide en op de natte plekken lavendelheide. Op de vochtige plaatsen groeien kleine zonnedauw, bruine en witte snavelbies, veenbies, veenpluis en eenarig wollegras. Verder komen er meerdere zeldzame soorten mos voor. De bossen zijn rijk aan broedvogels, ondermeer de wielewaal broedt hier. Er leven ook reëen en dassen en zowel adder, ringslang als gladde slang zijn waargenomen, al is de laatste soort zeer zeldzaam waargenomen.

We zijn met de vlinderwerkgroep al eens eerder in dit gebied geweest. Toen zijn we op de beide Kiekenbergen geweest. Op verzoek van de boswachter gaan we 's middags nu eerst het Tolheksbos inventariseren, het gebiedje ten oosten van de Oldeberkoperweg. Hij is nieuwsgierig welke vlindersoorten hier voorkomen. In dit bos ligt ook een heideterreintje. Afhankelijk van hoe de excursie verloopt kunnen we ook nog een kijkje nemen op de Grote en/of Kleine Kiekenberg.

's Avonds zoeken we in de buurt een geschikte locatie om te lichten. De vorige keren dat we hier een excursie hadden, ging het nachtvlinderen niet door vanwege de lage nachttemperaturen. Hopelijk zijn de weergoden ons dit keer goed gezind en kunnen we een aantal lampen met lakens opstellen.
Contactpersoon: Luut de Zee, tel. 06-50656442

Oproep voor foto's Yponomeuta's (Stippelmotten) Freek Nijland

In verband met een onderzoek naar een 'betrouwbare' determinatiesleutel voor de vier soorten spinselmotten: kardinaalsmutsstippelmot (*Y. cagnagella*), appelstippelmot (*Y. malinellus*), meidoornstippelmot (*Y. padella*) en wilgenstippelmot (*Y. rorrella*) ben ik zoek naar foto's van zittende spinselmotten uit kweek, op naam gebracht op basis van de voedselplant. Het gaat om foto's, genomen vanaf de zijkant, niet van boven.

De foto's kunnen aan mij gestuurd worden via **freeknijland@kpnmail.nl**.

Freek Nijland
Canterlandseweg 198
9061 CC Gytsjerk

Sprinkhanen op licht! Judith Bouma

Beste nachtvlinderars, onlangs ging ik met een collega vrijwilliger op pad in het Fochtelooërveen. Jan de Wit monitort sinds enkele jaren onder andere de sprinkhanen in het Fochtelooërveen. Oók erg leuk, helaas zitten er alleen niet meer uren in een dag ...

Hij vertelde dat op een laken met lamp een enkele keer een sprinkhaan de sprong waagt en zich dan laat zien. Hij is reuze benieuwd naar welke soort dat weleens doet. Vanaf een foto determineren kan erg lastig zijn, maar toch hierbij het verzoek om de sprinkhanen die jullie treffen op het laken (of lichtval), te fotograferen. In heel Fryslân prima, maar met name in en om het Fochtelooërveen.

Tige tank namens Jan.

Oproep sponsoring dagvlinderboek Siep Sinnema

Iedereen kan één van de dagvlindersoorten sponsoren met €50.

Die betreffende dagvlindersoort wordt daarmee een beetje úw soort en het boek wordt ook een beetje úw boek en uiteraard wordt uw naam dan als sponsor in het boek vermeld. Maar: het aantal dagvlindersoorten is beperkt en inmiddels hebben zich al een aantal personen gemeld als sponsor. Het is dus verstandig, om u als sponsor zo spoedig mogelijk op te geven door een telefoontje of door een mailtje naar mij (siepsinnema@gmail.com) te sturen. Geef in dat mailtje aan, welke soort u wilt gaan sponsoren. Hieronder ziet u een overzicht van alle beschikbare soorten.

	dagvlindersoort	sponsor		dagvlindersoort	sponsor
1	Geelsprietdikkopje		24	Boomblauwtje	
2	Zwartsprietdikkopje		25	Gentiaanblauwtje	
3	Kommavlinder		26	Grote weerschijnvlinder	
4	Groot dikkopje		27	Atalanta	
5	Aardbeivlinder	S&J Sinnema	28	Distelvlinder	
6	Spiegeldikkopje		29	Kleine vos	
7	Koninginnenpage		30	Grote vos	
8	Gele luzernevlinder		31	Rouwmantel	
9	Oranje luzernevlinder		32	Dagpauwoog	
10	Citroenvlinder		33	Gehakkelde aurelia	
11	Groot koolwitje		34	Landkaartje	
12	Klein koolwitje		35	Zilveren maan	
13	Klein geaderd witje		36	Kleine parelmoervlinder	
14	Oranjepipje	Kars Veling	37	Duinparelmoervlinder	
15	Groentje		38	Grote parelmoervlinder	
16	Sleedoornpage	S&J Sinnema	39	Bont zandoogje	A.Jagersma
17	Eikenpage		40	Argusvlinder	F.Jagersma
18	Kleine vuurvlinder		41	Koelvinkje	
19	Grote vuurvlinder		42	Hooibeestje	
20	Bruine vuurvlinder		43	Veenhooibeestje	
21	Heideblauwtje		44	Oranje zandoogje	
22	Bruin blauwtje		45	Bruin zandoogje	
23	Icarusblauwtje		46	Heivlinder	

Op de pagina hiernaast ziet u een voorbeeld hoe elke soort in ons boek zijn plaats zal krijgen. Ik zal regelmatig op onze internetsite vermelden welke dagvlindersoorten nog beschikbaar zijn voor sponsoring. We denken dat we snel alle dagvlindersoorten bij een sponsor kunnen onderbrengen. Overigens: als alle bovenstaande soorten “uitverkocht” zijn, dan kunt u nog kiezen uit de volgende soorten, die ook een pagina in het boek krijgen:

Scheefbloemwitje, Resedawitje, Bruine eikenpage, Tijgerblauwtje, Veenbesblauwtje, Klaverblauwtje, Kleine ijsvogelvlinder, Grote ijsvogelvlinder, Oostelijke vos, Keizersmantel, Zilvervlek.

We rekenen op u!

Gastropacha quercifolia (eikenblad), eitje Foto: A vd Veen (zie pag.24)

Cerura vinula (hermelijn-vlinder) Foto: A vd Veen (zie pag. 24)

Agrochola lunosa (maansikkeluil) Foto: A. vd Veen. (zie pag. 24)

Cnaemidophorus rhododactyla (rozenvedermot) Foto: A. vd Veen (zie pag. 23)

Walstropijlstaart (*Hyles gallii*), 26-7-2019, Fochteloöerveen. Foto: G.Bergsma

Cucullia scrophulariae (helmkruidvlinder rupsen) Foto: A. vd Veen. (zie pag. 23)

Morgenrood (*Lycaena virgaureae*) Foto: J. Schelvis. (zie pag. 22)

Geelbont Dikkopje (*Carterocephalus silvicolus*) Foto: J. Schelvis. (zie pag. 22)

Groene Weide-uil (*Calamia tridens*) Foto: J. Schelvis. (zie pag. 22)

Tauvlinder (*Aglia tau*) Foto: J. Schelvis. (zie pag.22)

zwarte oogbladroller (*Epinotia nigricana*), 13 mm spanwijdte. Foto: G.Tuinstra. (zie pag.28)

sparrenbladroller (*Pseudohermenias abietana*), 16 mm spanwijdte. Foto: G.Tuinstra. (zie pag.28)

kleine oogbladroller (*Epinotia nanana*), 10 mm spanwijdte. Foto: G.Tuinstra. (zie pag.27)

sparrenoogbladroller (*Epinotia tedella*), donkere vorm; 11 mm spanwijdte. Foto: G.Tuinstra. (zie pag.27)

mannelijk genitaal van de zwarte oogbladroller (*Epinotia nigricana*). Foto: G.Tuinstra. (zie pag.28)

beukenpedaalmot (*Argyresthia semitestacella*). Foto: A. Saunders (zie pag. 32)

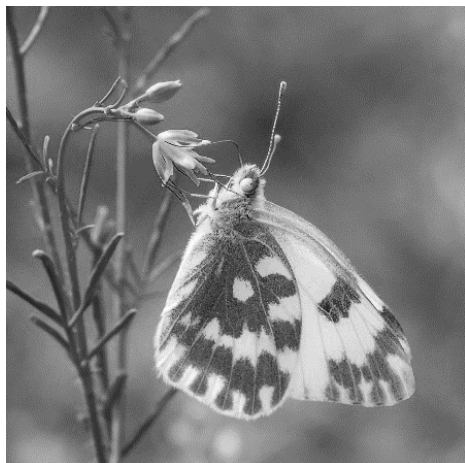
Vlinderen in Polen Jaap Schelvis

Sinds 2005 kom ik regelmatig in Polen om reizen te begeleiden. Aanvankelijk waren dat strikte vogelreizen naar het oerbos van Białowieża, de Karpaten en de uitgestrekte Biebrza moerassen. Afhankelijk van de interesses van de deelnemers werd en wordt er echter ook aandacht besteed aan de flora en allerlei andere diergroepen naast de vogels. Een enkele keer levert dat wat lichte wrijving op met de vogelaars, Zo herinner ik me een groep waarin twee deelnemers veel belangstelling hadden voor mossen. We parkeerden ons busje om een lange wandeling te maken door het Czerwogne Bagno, het 'rode moeras', maar op het muurtje naast de bus groeiden kennelijk erg spannende mosjes. Na een half uur stonden we nog op de parkeerplek en de vogelaars stonden te popelen en te mopperen omdat zij nu toch echt wel op zoek wilden naar die Drieteenspechten en Schreeuwarden. Over het algemeen echter vinden mensen het leuk om wat te leren van andere deelnemers over groepen waar zij zelf minder ervaring mee hebben. Zo heb ik al deelnemers mee gehad die een bat-detector en apparatuur voor het opnemen van geluiden van amfibieën mee hadden, zodat we wisten welke vleermuizen er allemaal boven de paleisvijvers in Białowieża vlogen en we ontdekten dat Knoflookpadden ook onder water geluid kunnen maken.

Ook voor de insecten is meestal veel belangstelling hoewel in sommige maanden van het jaar insecten vooral ook hinderlijk aanwezig kunnen zijn in de vorm van grote aantallen steekmuggen. Als enthousiaste (nacht-)vlinderaar hou ik uiteraard alle vlinders in de gaten en noteer ik tijdens deze reizen altijd zo veel mogelijk welke (nacht-)vlinders we tegenkomen. Op die manier heb ik in Polen in de loop der jaren 45 soorten dagvlinders en 118 verschillende nachtvlinders waargenomen.

Dagvlinders

Een deel van de reizen, zoals de speciale spechten en uilenreis naar de Karpaten, vinden heel vroeg in het voorjaar plaats. Doordat Polen een landklimaat heeft kan het er soms nog tot eind april behoorlijk 'winters' zijn, maar het voorjaar kan ook heel snel losbarsten Het is wel gebeurd dat ik eind april aankwam in een dikke sneeuwbuï en een week later vertrok in korte broek en T-shirt. Tijdens die heel vroege reizen valt er natuurlijk weinig te genieten van dagvlinders, maar zodra het voorjaar echt aanbreekt en in de (na-)zomer heeft Polen heel wat moois te bieden aan dagvlinders. Voor een deel komt dat natuurlijk doordat Polen een groot land is met veel verschillende habitats waaronder bergen. Ook wordt er vaak nog op een meer traditionele manier landbouw beoefend, hoewel er zeker ook sprake is van schaalvergroting en toenemende mechanisatie. Desondanks kun je in Polen een indrukwekkende 169 soorten dagvlinders aantreffen. Zo vliegen er bijvoorbeeld 53 soorten Lycaenidae (kleine pages, vuurvlinders en blauwtjes) tegen 23 soorten in Nederland. Polen is misschien niet de eerste keuze voor een echte 'vlinderreis', daarvoor kun je wellicht toch beter een meer zuidelijke bestemming in Europa

Oostelijk Resedawitje - *Pontia edusa*. Foto: J.Schelvis

kiezen. Maar wanneer je een bredere interesse hebt dan alleen vlinders en bijvoorbeeld ook graag naar vogels of zoogdieren kijkt dan is Polen een fijne vakantiebestemming waar je heel wat mooie vlinders kan zien. Een aantal leuke soorten die ik daar regelmatig zie zijn bijvoorbeeld Geelbont

Dikkopje (*Carterocephalus silvicola*) (Foto: zie pag. 19), Bleek Blauwtje (*Lysandra coridon*), Morgenrood (*Lycaena virgaureae*) (Foto: zie pag. 19) en Tsarenmantel (*Argynnis laodice*).

Nachtvlinders

Wanneer je al meer dan 15 keer in een land bent geweest dan lijkt 118 soorten nachtvlinders misschien niet zo veel. In principe kun je dat aantal in Nederland op een goeie plek met een goeie lamp in één nacht bij elkaar vangen. Maar, in Polen heb ik nog nooit met een lichtval of laken gewerkt. Al die 118 soorten zijn dus gewoon soorten die ik overdag tijdens wandelingen heb gevonden of die 's morgens nog naast een buitenlamp zaten. Voor die laatste groep is het wel een voordeel dat we vaak overnachten op afgelegen boerderijtjes zodat een enkel gloeilampje vaak de enige lichtbron in de wijde omtrek is.

In feite vormen de meeste van die 118 soorten dus een soort verzameling van nachtvlinders die je kennelijk met wat geluk overdag kunt aantreffen. Daaronder zitten natuurlijk een heel aantal soorten die je ook in Nederland vaak overdag tegenkomt zoals Lieveving (*Timandra comae*) en Gewone Heispanner (*Ematurga atomaria*) en Groene Weide-uil (*Calamia tridens*) (Foto: zie pag. 19). Maar daarnaast heb ik ook nachtvlinders gewoon overdag rustend gevonden die ik maar zelden of nooit in Nederland tegenkom zoals Geelblad (*Ennomos quercinaria*), *Polypogon tentacularia* (een spinneruil – Erebidae – met palpen bijna zo lang als de antennes) en Vals Witje (*Siona lineata*). Een erg leuke soort die ik regelmatig in mei waarneem is de Tauvlinder (*Agria tau*) (Foto: zie pag. 19) waarvan de helder oranje mannetjes met hoge snelheid door het bos vliegen. Als er al vlindersaars in de groep aanwezig zijn dan denken die vaak een van de grotere parelmoervlinders te zien. Maar net als in Nederland vliegen die eind april / begin mei echt nog niet. Wat wel een verschil is met de Nederlandse situatie is het voorkeursbiotoop. Op de Veluwe

en in Zuid-Limburg zie je de soort vrijwel alleen in beukenbossen. In het Noord-oosten van Polen komt de beuk echter niet voor als gevolg van het landklimaat met de (soms) veel koudere winters. Het beroemde oerbos van Białowieża behoort voor het grootste deel tot het eiken-linden-haagbeukenverbond (*Tilio-carpinetum*). Je vindt er dan ook geen enkele Beuk, maar het is wel de plek waar ik regelmatig Tauvlinders waarneem. Dat betreft dan vrijwel altijd de hyperactieve mannetjes, maar soms vind je met veel geluk ook een vrouwtje dat overdag op een boomstam rust.

Nieuwe soorten van 2019 Anneke van der Veen

Het jaar 2019 was voor mij goed bedeed, wat nieuwe soorten betreft. Mijn wens is natuurlijk om van elk individu alle vier de stadia te kunnen vastleggen; dus ei, rups, pop/cocon en imago. Dat zal, zo lang ik leef, wel een wens blijven en dáárom blijft deze hobby mij telkens fascineren. Zoals vele van jullie wel weten vind ik het allermooist om vanaf het ei de hele metamorfose te volgen en vast te leggen. Dan kom je ook (als het goed gaat!) alle stadia tegen, prachtig!

Gelukkig kon ik op 6 juli weer eens mee met een excursie van onze werkgroep, doordat ik om heb leren gaan met de gevolgen van Lyme. We reden naar Bakkeveen, waar we onder leiding van Gerrit Tuinstra het oostelijke deel in de middagexcursie gingen bezoeken. Gerrit wist dat daar ooit een bijzonder vedermotje was gezien. En wat fijn, na enig speurwerk, dat Gerrit dan ook het eerste exemplaar zag vliegen! Al snel werden er meerdere gevonden van deze zonnedauwvedermot (*Buckleria paludum*) en ze lieten zich prachtig fotograferen. Terugkerend en vlakbij onze auto's werden er nog schitterende volgroeide rupsen gevonden van de helmkruidvlinder (*Cucullia scrophulariae*) (**Foto: zie pag. 18**). Na het avondeten vonden we op het westelijke deel nog een piepklein rupsje van de glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*). Ook mooi om te zien hoe herkenbaar het vraatspoor is van deze rups op de kruipende kamperfoelie over de heide.

Op 23 juli vroeg Gerrit of ik ook mee wilde naar Lauwersoog te nachtvlinderen en dát sloeg ik niet af. Later kwam Reinder Wijma ook nog langs, wat maar goed was ook! Het begint een dingetje te worden..., kan er misschien later een boek over schrijven ☺ ..., maar ik was mijn lamp vergeten én gelukkig had Reinder zijn spullen ook meegenomen, dus maakten we van twee opstellingen één. Deze avond leverde mij ook weer nieuwe soorten op, waaronder wéér een prachtig vedermotje, de rozenvedermot (*Cnaemidophorus rhododactyla*) (**Foto: zie pag. 18**), die ik zag vliegen in het Land van juffrouw Ali, waar we later onze lakens tegenaan plaatsten. Aan het eind van deze avond kon ik vijf nieuwe macro's bijschrijven, waaronder de bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chrysorrhoea*), gele duinrietboorder (*Photedes fluxa*), berken-orvlinder (*Tetheella fluctuosa*), smalvleugelrietboorder (*Chilodes maritima*) en de prachtige windepilstaart (*Agrius convolvuli*), die bij Gerrit op het laken verscheen. Ook waren er nog zes nieuwe micro's te noteren, waaronder de gelijnde spitskopmot (*Ypsolopha scabrella*), zwartwit knoopvlekje (*Eucosma*

campoliliana), distelbladroller (*Agapeta hamana*), tweevlekoogbladroller (*Epinotia trigonella*) en sint-jacobsbladroller (*Cochylis atricapitana*). Al met al een geslaagde avond óók qua temperatuur, hoewel het later in de nacht wel nevelig werd. Op 26 juli stonden we met 5 lakens aan de rand van het hoogveengebied Fochteloöerveen net op Drentse grond. De wind was voor sommige opstellingen een hinderlijke spelbreker, maar dankzij die wind, waarschijnlijk, werden de walstropijlstaarten (*Hyles gallii*) uit het hoogveengebied toch op mijn laken geblazen, twee stuks nog wel! Prachtige vlinders zijn het toch. Op diezelfde avond kreeg ik nog twee nieuwe soorten op bezoek, namelijk de geelpurperen spanner (*Idaea muricata*) en de variabele w-uil (*Lacanobia suasa*).

Op 27 juli, ja ik had de smaak te pakken, ging ik samen met Siep en Jannie naar het Wijnjeterperschar om te nachtvlinderen. Het weer was de afgelopen dagen erg goed, vandaar de vele avonden vlinderen. En ook deze avond gaf weer nieuwe soorten. Het panteruiltje (*Acontia trabealis*), was toch wel de vangst van het jaar! Gelukkig hadden Siep en Jannie later ook eentje op het laken. En ook streken bij hun de winde- en de walstropijlstaart neer. Bij mij kwam nog een nieuwe micro aanvliegen: de grijze marmerbladroller (*Apotomis semifasciana*). Natuurlijk bleef ik ook mijn nachtvlinderval thuis neerzetten en dat leverde mij nog drie nieuwe micro-soorten op: panterospitskopmot (*Ypsolopha sequella*), witvlekspitskopmot (*Ypsolopha parenthesesella*), beide op 13 augustus en de italiaanse kaneelsikkelmot (*Metalampra italica*) op 16 augustus. Op 24 augustus werd ik door Judith Bouma gevraagd om met haar op camping De Schuilhoeve in Huis ter Heide (Drenthe) te staan. De vraag was om het nachtvlinderen aan de campinggasten te laten zien, nou dat leek me wel leuk. Ook op deze avond toch weer twee nieuwe soorten erbij geschreven. De prachtige grijsbandspinner (*Trichiura crataegi*), zesstreepuil (*Xestia sexstrigata*) en de micro zuringpalpmot (*Aroga velocella*).

Op 25 augustus zat ik lekker onder de overkapping op onze loungebank en er kriebelde wat op mijn scheenbeen... wilde het eerst ongezien wegduwen met mijn andere been...toch blij dat ik even keek, want er zat een drietandrups (*Acronicta tridens*) op mijn been! Deze verder opgekweekt en hopelijk vliegt er vanaf april een vlinder uit, hoewel de pop ook wel meerdere jaren kan overwinteren! Op 15 september zat de maansikkeluil (*Agrochola lunosa*) (**Foto: zie pag. 18**) in mijn vlinderval. Op 5 november een nieuwe micro, de witte boogbladroller (*Acleris logiana*). Op 6 november had ik 15 exemplaren van de zwarte herfstspinner (*Poecilocampa populi*) in en rond mijn val. Alles aandachtig bekeken en gefotografeerd en er zat 1 vrouwtje tussen. Dus dit exemplaar met een mannetje in een grote emmer met berkentakjes gedaan en ja hoor de volgende dag zaten er 52 eitjes op! Ik hoop vanaf mei de jonge rupsjes op te kunnen kweken. Ook heb ik nog meer nieuwe eitjes gefotografeerd van oa: wapendrager (*Phalera bucephala*), maansikkeluil (*Agrochola lunosa*), hermelijnvlinder (*Cerura vinula*) (**Foto: zie pag. 18**) en de eikenblad (*Gastropacha quercifolia*). (**Foto: zie pag. 18**)

Op naar een mooi vlinderrijk 2020 met hopelijk vele nieuwe waarnemingen!

Determinatiedag 11 januari 2020 Jannie Sinnema

Al vroeg werd Leo Bot van de bus in Drachten en Joop Kuchlein bij de B&B in Beetsterzwaag door Siep opgehaald. De koffie stond al klaar toen de eerste werkgroepleden kwamen. Zoals ieder jaar zorgden Abel en Francisca Jagersma voor wat lekkers bij de koffie! Saskia Hoornveld kwam met Hessel mee, zodat ze nu Francisca kon helpen met verschillende huishoudelijke taken, zoals 18 personen van koffie, thee, taart, later soep met broodjes voorzien en ook nog afwassen. Geweldig bedankt dames!

De te determineren vlinders op foto's werden via de beamer geprojecteerd op een scherm. Er waren dit jaar slechts enkele microvlinders in potjes zodat iedereen aandachtig deze foto's kon bekijken. Discussie vond bij microvlinders geregeld plaats tussen de drie specialisten: Joop, Leo en Gerrit Tuinstra. Tegelijkertijd werden diverse boeken bestudeerd en diverse sites op internet bekeken. Ook werden er enkele foto's vertoond van vlinders uit China door Jaap Schelvis, die echter niet op naam konden worden gebracht. Jaap had ook voor liefhebbers enkele exemplaren van een boek over macrofotografie mee, waarin hij zelf ook twee hoofdstukken in heeft geschreven:

Praktijkboek macrofotografie, laten zien wat je niet ziet. Uitg.Nederpix, ISBN 978-90-79588-084

Om ongeveer vijf uur waren de meeste liefhebbers naar huis. De een kwam met foto's, de ander om op een ontspannen manier ervaring op te doen of gewoon voor de gezelligheid. Een ieder wordt hierbij bedankt voor hun bijdrage aan deze geslaagde dag.

Eitjes Sleedoornpage zoeken in Wolvega 22 februari 2020 Jannie Sinnema

Om 10 uur waren er 11 personen aanwezig op het parkeerterrein van de ijsbaan in Wolvega, waaronder Sicco, Menno en Rob van de Vlinderstichting uit Wageningen en omgeving. Reinie had in de kofferbak van de auto weer een krat staan met warme koffie, bakers, melk, suiker en koekjes. Een medewerker van de ijsbaan had voor ons het hek, een kleedkamer en de deur van een toilet geopend, zodat we eerst redelijk warm binnen van de koffie konden genieten. Buiten stond een stevige koude wind. Hierna liepen we om de ijsbaan, of beter gezegd een grote waterplas, heen om op de wal de enkele sleedoorns te bekijken. Helaas leverde de zoektocht niets op. We stopten om 11 uur en bedankte een andere medewerker voor het gebruik van kleedkamer en toilet, die erna alles weer afsloot.

Hierna reden we naar de sportvelden om vervolgens daar verder te zoeken. We liepen gezamenlijk het wandelpad af en op de hoek stonden mooie struiken van de sleedoorn. De gemeente had onze wensen ten aanzien van beheer uitgevoerd: enkele

kleine boompjes langs de rand waren afgezaagd, zodat de sleedoor meer licht kon krijgen. We hebben vele struiken met een koude wind en dreigende lucht afgezocht met z'n allen. Harry Bosma had zelfs lieslaarzen aangetrokken, zodat hij in de sloot

Lieslaarzen bleken toch wel erg gemakkelijk.

Barre omstandigheden!

kon staan om daar eitjes te zoeken. Helaas zijn er geen eitjes gevonden. Buienradar gaf intussen aan dat de weersomstandigheden nog slechter zouden worden. Daarom stopten we met onze zoektocht om ruim 13.00 u.

Waarnemingen van De Bongerd met o.a. de zwarte oogbladroller *Epinotia nigricana*, nieuw voor Friesland. Gerrit Tuinstra

In 2010 heb ik een aantal keer nachtvlinders geïnventariseerd nabij Appelscha, in een tweetal terreinen van Staatsbosbeheer: de Bongerd en het daar dichtbij gelegen Kraaiheidepollen. De Bongerd is een dagrecreatieterrein, alsook een voormalige boomgaard (vandaar ook de naam; er staan ook nog een paar oude fruitbomen) en aan de rand van het gebied ligt een bosrand met diverse soorten naaldbomen. Het lijkt erop dat deze bomen hier speciaal aangeplant zijn, als een 'pinetum'. De Kraaiheidepollen is een smalle strook heide met aan weerszijden voornamelijk naald- en gemengd bos. Beide terreinen worden van elkaar gescheiden door een smalle strook bos.

De inventarisatie was niet heel uitvoerig. Er werd met de lamp geïnventariseerd op 27 juni en 7 en 25 juli. Daarnaast werd het gebied nog een aantal keer overdag (en/of in de avond) bezocht, waarbij in hoofdzaak de naaldbomen werden onderzocht op aanwezige nachtvlinders, met name micro's, door ze op te jagen uit de takken. De diverse bezoeken leverden in totaal bijna 450 waarnemingen op, van in totaal maar liefst 313 verschillende soorten. Onder de macronachtvlinders werden diverse interessante soorten waargenomen zoals bruine groenuil *Anaplectoides prasina*, steenrode grasuil *Apamea lateritia*, bleke grasworteluil *Apamea lithoxylaea*, satijnen spikkelspanner *Deileptenia ribeata*, loofboomdwergspanner *Eupithecia exiguata*, brummelspanner *Mesoleuca albicillata*, schijnnonvlied

Panthea coenobita, marmeruil *Polia nebulosa* en de in Friesland zeer zeldzame of inmiddels mogelijk uitgestorven gerande marmeruil *Polia hepatica*.

Er werden diverse soorten macronachtvlinders waargenomen die geheel of gedeeltelijk afhankelijk zijn van (een of meerdere soorten) naaldbomen, als voedsel voor de rupsen; dennenspanner *Bupalus piniaria*, satijnen spikkelspanner, lariksdwergspanner *Eupithecia lariciata*, fijnspardwergspanner *Eupithecia tantillaria*, rode dennenspanner *Hylaea fasciaria*, lariksspanner *Macaria signaria*, schijnnonvlinder, geveerde spikkelspanner *Perbatodes secundaria*, dennenpijlstaart *Sphinx pinastri* en naaldboomspanner *Thera obeliscata*.

Ook onder de micronachtvlinders werden allerlei soorten waargenomen die afhankelijk zijn van naaldbomen. Een aantal daarvan werd alleen gevangen op de Kraaiheidepollen, omdat daar destijds op verschillende plekken jeneverbes *Juniperus communis* groeide. Tijdens de bladmijnenexcursie afgelopen najaar hebben we gezien dat er helaas nog maar een restant van deze jeneverbessen over is. Diverse micronachtvlinders komen monofaag voor op jeneverbes en werden hier waargenomen; kanariesmalsnuitje *Aethes rutilana*, oranje vlekpedaalmot *Argyresthia abdominalis*, goudglanzende pedaalmot *A. arceuthina*, wimpelpedaalmot *A. dilectella* en jeneverbesmot *Dichomeris marginella*. Dat in ieder geval een aantal van deze soorten erg zeldzaam is in Friesland heeft natuurlijk te maken met het feit dat jeneverbes in onze provincie zeldzaam is.

Van het hierboven al genoemde geslacht *Argyresthia* werden nog twee zeldzame soorten waargenomen, waarvan de rupsen leven op naaldbomen; de grofgevlekte pedaalmot *A. fundella* en de fijnsparpedaalmot *A. glabratella*. Daarnaast werden nog de volgende, aan naaldbomen gebonden soorten gezien; fraaie dennenbladroller *Archips oporana*, fijnsparkegelmot *Assara terebrella*, gele smalvleugelmot *Batrachedra pinicolella*, donkere nassaubandmot *Cedestis subfasciella*, gevlekte witkoppalpmot *Chionodes electella*, larikskokermot *Coleophora laricella*, c-spiegelmot *Cydia pactolana*, dennenlotmot *Exoteleia dodecella*, geoogde langsprietmot *Nemophora ochsenheimerella*, tweebandbladroller *Piniphila bifasciana*, gewone dennenknopmot *Pseudococcyx turionella* en sparrenbladroller *Pseudohermenias abietana*.

In deze opsomming zitten nog niet de soorten van het geslacht *Epinotia* ofwel oogbladrollers. Een aantal van deze ook specifiek gebonden aan naaldbomen werden eveneens waargenomen; gezoneerde oogbladroller *Epinotia fraternana*, tweestreepoogbladroller *E. granitana*, kleine oogbladroller *E. nanana* (**Foto: zie pag. 20**), dennenoogbladroller *E. rubiginosana* en sparrenoogbladroller *E. tedella* (**Foto: zie pag. 20**)

Aan dit rijtje werd pas begin dit jaar, dus bijna 10 jaar na dato, nog een soort toegevoegd. Dat dit niet eerder gebeurde heeft te maken met het feit dat vier verzamelde exemplaren in het verleden foutief gedetermineerd zijn. Ze stonden als sparrenbladroller in de collectie. Wel was er aan alle vier spelden al een etiketje met een rood vraagteken bevestigd, omdat de vlinders net een ander uiterlijk hadden en bovendien allen een slag kleiner waren dan de sparrenbladroller. Het bleek voor alle

vier exemplaren te gaan om de zwarte oogbladroller *Epinotia nigricana*! **(Foto: zie pag. 20)** Op 12 juni werd één exemplaar gevangen, de andere drie op 25 juni.

Deze soort is nooit eerder in Friesland gezien en ook landelijk bekeken gaat het hier om een zeldzaamheid. De rups leeft op gewone zilverspar *Abies alba*.

De zwarte oogbladroller is met een spanwijdte van 11 tot 13 millimeter een vrij kleine soort. De sparrenbladroller (figuur 2) is dus gemiddeld groter met een spanwijdte van 12 tot 18 millimeter. De zwarte oogbladroller kan daarnaast met twee andere oogbladrollers verward worden, onder andere omdat ze qua formaat in de buurt komen en ook in uiterlijk overeenkomsten vertonen; de kleine oogbladroller (spanwijdte 9-11 millimeter) **(Foto: zie pag. 20)** en de sparrowbladroller (spanwijdte 10-13 millimeter) **(Foto: zie pag. 20)**. Van deze laatste soort gaat het vooral om de donkere vormen die verward kunnen worden met de zwarte oogbladroller.

Na het bekijken en vergelijken van diverse afbeeldingen van de verschillende soorten, werd al vastgesteld dat het bij de vier vlinders om de zwarte oogbladroller ging. Toch is er van één van de vlinders (een mannetje) een genitaalpreparaat gemaakt **(Foto: zie pag. 20)** en deze bevestigde de determinatie. De vorm van de valven, alsmede de hoeveelheid en locatie van ‘doorns’ op twee plekken op de valven (in figuur 5 aangeduid in rood) is vrij kenmerkend voor deze soort.

Omdat alle drie hier genoemde (min of meer) gelijkende soorten ook spar/gewone zilverspar als voedselplant hebben is het dus oppassen wanneer dergelijke soorten gevangen worden.

Het is beslist de moeite waard om speciale aandacht te besteden aan kleine donkere bladrollers, die gevangen worden op plekken met gewone zilverspar.

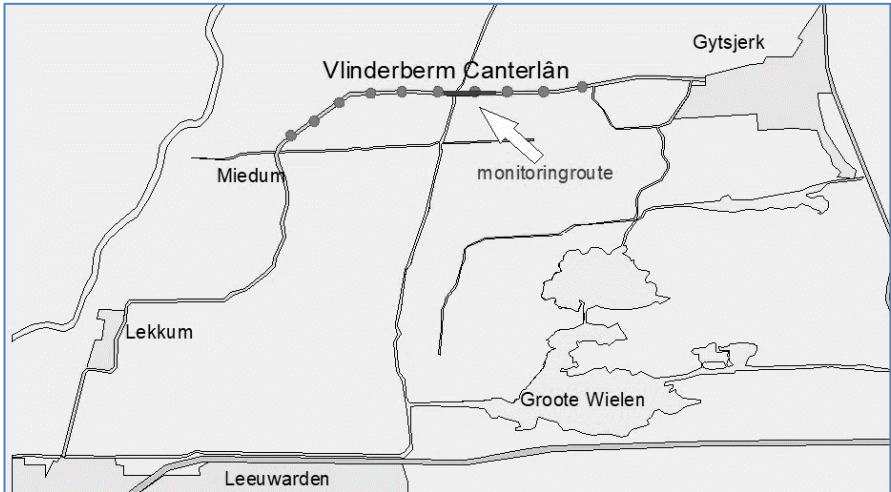
Vragen bij het vaststellen van trends van de Kleine vos in de Vlinderberm Freek Nijland

Het oudste project met vlindervriendelijk bermbeheer in Nederland vierde in 2019 haar dertigjarig bestaan. De 2,5 km lange berm, aan weerszijden van een fietspad, ligt tussen Miedum en Gytsjerk ten noordoosten van Leeuwarden. Nu na dertig jaar later is het tijd te zien hoe het de vlinders is vergaan. Daar is het toch allemaal om te doen.

Middenin de Vlinderberm ligt een 500 meter lange monitoringroute, die ook opgenomen is het meetnet van de Vlinderstichting. In de Vlinderberm zijn bij de tellingen 22 soorten dagvlinders waargenomen, alle in Nederland algemene of vrij

algemene vlinders. Hiervan zijn 15 soorten ook min of meer algemeen in de berm. De overige soorten zijn slechts af en toe gezien.

Met de resultaten van dertig jaar gestandaardiseerde vlindertellingen zouden we nu een goed beeld moeten hebben van de voor- of achteruitgang van de vlinders. Dat is echter nog geen 'piece of cake'.

Van alle vlinders zijn trends berekend op basis van de maximale aantallen die elk jaar tijdens de eerste en tweede generatie geteld zijn. Als voorbeeld nemen we de Kleine vos. Figuur 1 laat zien hoe het de Kleine vos verging gedurende de afgelopen 30 jaar. Allereerst valt op het verschil tussen de 1e generatie (juni/juli) en de 2e generatie (augustus/september). De eerste generatie vertoont een grotere achteruitgang dan de tweede generatie. Welke generatie is nu maatgevend? De Vlinderstichting gebruikt bij vlinders met twee of drie generaties steeds de eerste generatie bij het berekenen van trends. Dat heeft te maken met het feit dat de eerste generaties minder fluctueren dan tweede generaties en daardoor grotere zekerheid leveren voor het berekenen van trends.

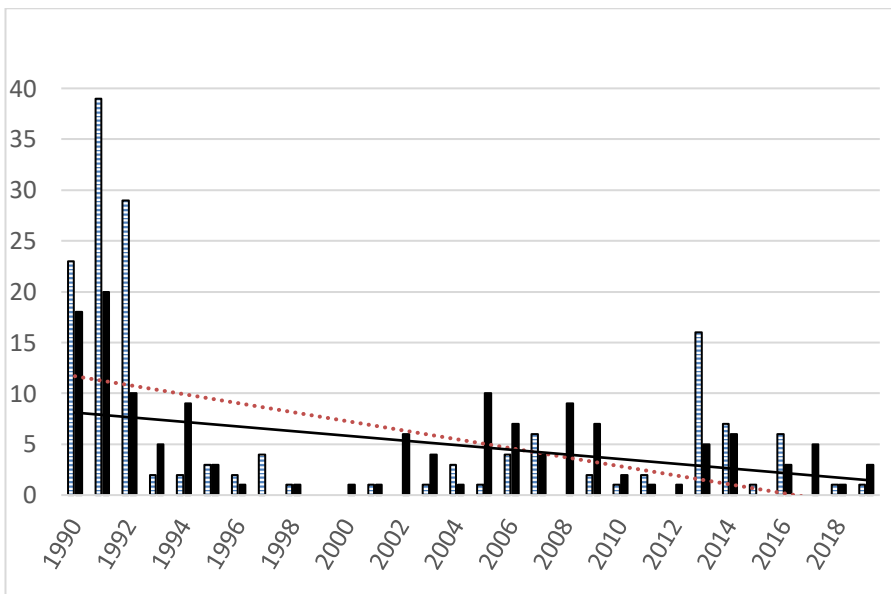
Telomstandigheden in het voorjaar.

Voor de Vlinderberm is het gebruik van de 1e generatie voor een aantal soorten waarvan de eerste generatie in april en mei vliegt tamelijk problematisch. In die maanden is de Vlinderberm nog tamelijk koud en laten de vlinders zich bij heersende westen- en noordwestenwind maar weinig zien. Bij de Argusvlinder, Hooibeestje en Klein geaderd witje is de (zichtbare) voorjaarsgeneratie dan ook meestal veel kleiner dan de zomergeneratie. Voor het Klein koolwitje is dit niet het geval. Die soort is blijkbaar wat minder weer- en windgevoelig. Vanwege de genoemde voorjaarsomstandigheden is voor de Vlinderberm voor deze soorten de tweede generatie gekozen voor het vaststellen van trends. Bij de Kleine vos kan gekozen

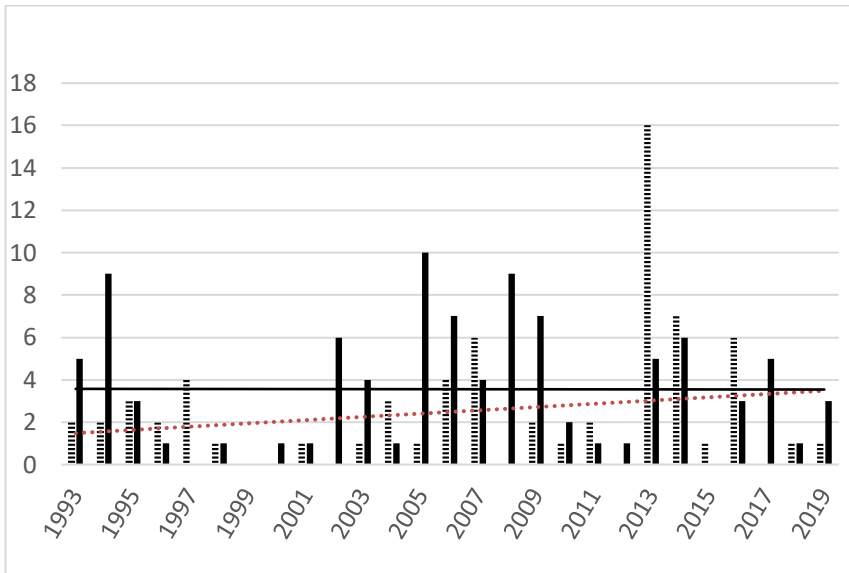
worden voor de eerste werkelijke generatie die in juni/juli vliegt, wanneer de telomstandigheden veel gunstiger zijn dan in april/mei.

Effecten van de aanleg.

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw is het fietspad met de bijbehorende berm aangelegd als uitvloeisel van de ruilverkaveling Tytsjerksteradeel. Door het vele grondverzet leidde dit in de berm tot een ‘explosie’ van akkerdistels. Het begin van de Vlinderberm viel net middenin deze explosie. Dat betekent dat in de beginjaren het ‘miegelde’ van de Kleine vossen, Atalanta’s en Daggauwogen, aangetrokken door de bloeiende akkerdistels. Na enkele jaren verdwenen de meeste grote akkerdistelhaarden en daarmee ook de grote aantallen Kleine vossen. Om een betrouwbare trend van de Kleine vos in de Vlinderberm te krijgen, zijn de jaren 1990-1992 buiten beschouwing gelaten (figuur 2). Uit de figuur blijkt in dat de Kleine vos in de Vlinderberm de afgelopen 27 jaar een schommelende, maar stabiele of licht toenemende populatie laat zien. Gezien de sterke achteruitgang van de Kleine vos in Nederland in dezelfde periode, een zeer bemoedigend resultaat.

Figuur 1: Jaarmaxima en trends van de Kleine vos in de Vlinderbermmonitoringroute (1e generatie: gearceerd; 2e generatie: zwart)

Figuur 2: Jaarmaxima en trends van de Kleine vos in de Vlinderbermonitiringroute vanaf 1993 (1e generatie: gearceerd; 2e generatie: zwart)

Ik hoop een tipje van de sluier te hebben opgelicht van de problemen die kunnen rijzen bij het vaststellen van lokale vlindertrends.

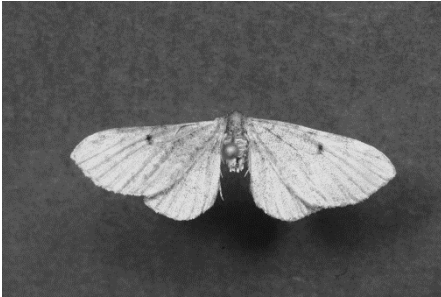
Bremer Wildernis 2019 Andy Saunders

De Bremer Wildernis in Gaasterland was de gekozen plaats om in 2019 nachtvlinders te inventariseren. De Bremer Wildernis is een bosgebied van 47 hectare en ligt ten noorden van het dorp Nijemirdum. Het is sinds 1976 een natuurgebied van het Staatsbosbeheer. Samen met Abel Jagersma, familie Hol en ook de Vlinderwerkgroep, zijn wij tussen 20 april en 25 oktober er in totaal 7 keer geweest. In totaal zijn daar 162 macronachtvlinder- en 105 micronachtvlindersoorten gevangen. De meeste vlinders waren gevangen met een 400w HPL-lamp. Op 25 oktober heb ik ook lokmiddel gesmeerd op boomstammen. Tussen de 267 vlindersoorten waren een aantal bijzondere vlinders voor Friesland. Op 29 juni zat er een kleine grijze-bruine Eupithecia (dwergspanner) op het laken. De Eupithecia's

zijn een groep vlinders in de Geometridae (spanners) familie. Ze lijken op elkaar en zijn moeilijk op naam te brengen. Voor de zekerheid had ik de vlinder opgezet voor determineren later in het jaar. De vlinder was later gedetermineerd door Gerrit Tuinstra met genitaalpreparaat als *Eupithecia selinata* (eppedwergspanner). De vlinder is in de laatste jaren ook op andere plekjes in Friesland gevangen.

Ook tussen de microvlinders waren veel bijzondere soorten. Van de familie Tortricidae (bladrollers) heb ik op 31 mei 2019 *Notocelia trimaculana* (breedgehaakte hermelijnbladroller) gevangen. De rups leeft op Meidoorn en Sleedoorn. Deze bladroller is vrij schaars in Nederland.

Eppedwergspanner
(*Eupithecia selinata*)

breedgehaakte hermelijnbladroller
(*Notocelia trimaculana*)

De laatste micro die ik laat zien is van de familie Argyresthiidae (pedaalmoten). De vlinder die ik heb gevangen op 24 augustus 2019 is *Argyresthia semitestacella* (beukenpedaalmot) (**Foto: zie pag. 20**). Deze micro is zeer zeldzaam voor heel Nederland. Zoals de naam al doet vermoeden leeft de rups op beuk en ik zat tussen veel beukbomen. *A. semitestacella* lijkt veel op *Argyresthia albistria* (sleedoornpedaalmot). Maar *albistria* vliegt vroeger in het jaar (juli) en is ook kleiner. Ik had de vlinder bewaard voor Gerrit Tuinstra voor een second opinion.

Ik wil graag Gerrit (Tuinstra) bedanken voor de genitaalpreparaten en het determineren van mijn moeilijke vlinders.

Foto's bij dit artikel: Andy Saunders.

SNL-insectenkarteringsonderzoek 2017 + 2018 in de Lendevallei Gerard Bergsma

In 2017 en 2018 hebben Barbara Mather, Ep van Hijum en Gerard Bergsma (en anderen) op uitnodiging van It Fryske Gea meegedaan aan SNL-insectenkarteringsonderzoek in de Lendevallei. SNL staat voor Subsiestelsel Natuur en Landschap. Eén keer in de zes jaar dient een natuurgebied op een aantal kwalificerende soortgroepen te worden geïnventariseerd, waaronder dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Dit om te kunnen beoordelen wat de kwaliteit van het gebied is. Via het SNL verleent de provincie Fryslân subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van natuurgebieden. In 2020 wil de provincie de Lendevallei kunnen beoordelen.

Een gebied bestaat vaak uit een aantal natuurbeheertypen. Per natuurbeheertype is binnen die soortgroepen (dagvlinders, libellen en sprinkhanen) een selectiekeuze gemaakt van indicatieve soorten die de kwaliteit van een natuurbeheertype staven. Die indicatieve soorten noemt men de kwalificerende soorten.

It Fryske Gea is daarnaast ook geïnteresseerd in het voorkomen en de verspreiding van Rode-Lijst-soorten en enkele typische dagvlindersoorten van waardevolle graslanden.

De insecten (dagvlinders, libellen en sprinkhanen) moeten volgens de *Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS* en een bepaald programma van eisen worden gemonitord. Deze eisen zijn:

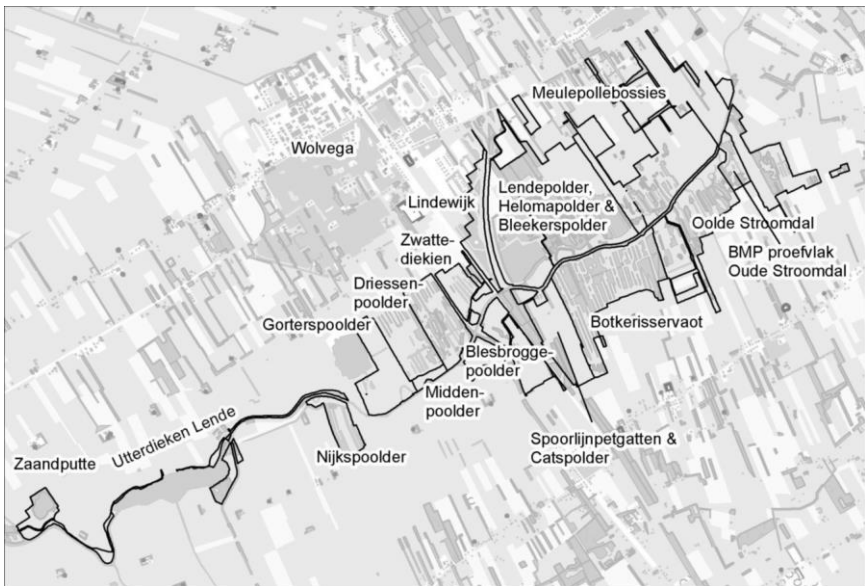
1. Nauwkeurigheid: de insecten moeten gebiedsdekkend in kaart worden gebracht, waarbij per soort minimaal één waarnemingspunt per hectare wordt vastgelegd op de exacte locatie. De waarnemingen dienen bij voorkeur te worden vastgelegd met de App ObsMapp van Waarneming.nl
2. Bezoekfrequentie: om de insecten te monitoren, moeten minimaal drie volledige veldbezoeken worden uitgevoerd in de periode 15 mei tot en met 31 augustus, waarbij rekening moet worden gehouden met de periode waarin de te verwachten soorten actief zijn. Buiten deze periode mag ook gemonitord worden, als de meetsoorten juist dan actief zijn.
3. Weersomstandigheden: de monitoring moet plaatsvinden tussen 10.00 en 18.00 uur bij een minimale temperatuur van 17 graden Celsius, een maximale bewolking van 50 procent, een maximale windkracht van 5 op de schaal van Beaufort en geen neerslag.

Het karteren van de vele gebiedsdelen van It Fryske Gea (aan weerszijden van de snelweg A32) in de Lendevallei is vanwege de omvang en de ruigte van sommige terreinen geen sinecure en vergde een behoorlijke inspanning van de onderzoeksgroep. Gelukkig kon er gedurende twee seizoenen veldwerk worden verricht. In 2017 werd gestart in de gebiedsdelen Driessenpoolder, Catspoolder en Spoorlijnpetgatten, Oolde Stroomdal, Nijkspoolder, Domeinenpoolder, Gorterspoolder, Lendepoolder, Middenpoolder. In 2018 werd ook geïnventariseerd in de gebiedsdelen Sickingapoolder, Bleekerspoolder en Entegatten,

Helomapoolder, Botkerisservaot, Tepespoolder, Zaandputte en Utterdieken, Zwattediekien en Blesbroggepoolder.

De in de deelgebieden voorkomende natuurbeheertypen bestaan uit moeras, rietland, veenmosrietland, moerasheide, nat schraalland, vochtig hooiland, kruidenrijk grasland en bos.

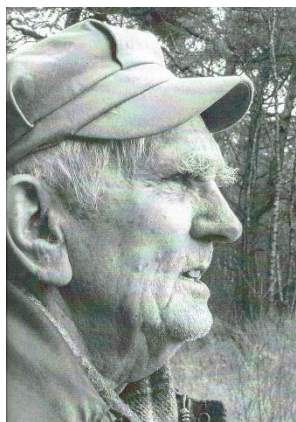
Het gehele gebied was fantastisch om twee seizoenen te doorkruisen en om inventarisatiewerkzaamheden te verrichten. It Fryske Gea is er in een reeks van jaren in geslaagd om de natuurwaarden van de Lendevallei aanzienlijk te verhogen, want vlinders, libellen en sprinkhanen werden overal en in groten getale door ons gezien. Het ontwikkelt zich steeds verder in de richting van een natuurparadijs. In totaal werden 25 soorten dagvlinders waargenomen, waaronder 4 Geelsprietdikkopjes, 11 Grote weerschijnvlinders, 177 exemplaren van de Zilveren maan en zelfs 1 Resedawitje/Oostelijk resedawitje. Van sommige dagvlindersoorten werden er vele honderden geteld, zoals bijvoorbeeld 762 exemplaren van het Bruin zandooieje. Ook

de vele soorten libellen indiceren, dat de Lendevallei als reservaat zeer bijzonder is. Wat te denken van bijvoorbeeld 2616 Bruine korenbouten, 14 Blauwe breedscheenjuffers, 163 Gevlekte glanslibellen, 151 Gevlekte witsnuitlibellen, 56 Groene glazenmakers, 4 Kempense heidelibellen, 104 Sierlijke witsnuitlibellen, 46 Vuurlibellen en zelfs een Zuidelijke keizerlibel. Wij hebben tijdens onze urenlange zwerftochten zeer van al het moois genoten!

Met dank aan It Fryske Gea voor het gebruik van het overzichtskaartje van de Lendevallei.

Op 10 november 2019, vlak voor onze najaarsbijeenkomst, overleed Hessel Hoornveld sr. op een leeftijd van 98 jaar. Hessel was, samen met zijn echtgenote Aukje, van het begin af aan betrokken bij onze vlinderwerkgroep. Ik herinner mij

nog goed de grote hoeveelheid waarnemingen van nachtvlinders die ze aanleverden. Daartoe gingen ze in de zeventiger en tachtiger jaren bijna iedere geschikte avond naar de flats op de St.Jansberg in Drachten, dicht bij hun huis, waar in die tijd de lampen in de galerij de hele nacht bleven branden. Dat trok veel nachtvlinders aan en die werden nauwgezet genoteerd. Hessel en Aukje waren tot en met het jaar 2000 de mensen met de meeste vlinderwaarnemingen van Nederland en werden daarvoor door de Vlinderstichting in 2001 op de Landelijke Vlinderdag in Wageningen geëerd met een Gouden Vlinder. Ook leverden zij een belangrijke bijdrage aan de waarnemingen voor het

boek 'Dagvlinders in Fryslân', dat in 2000 verscheen. Hessel Hoornveld was een man met een eigen mening: zeer tegen zijn zin kapte de gemeente Smallingerland Wegedoornstruiken, waar de rups van de Sporkehoutspanner op zat. Hoornveld protesteerde bij gemeente en dat had tenslotte succes, in april 2006 meldde hij op de voorjaarsbijeenkomst van de vlinderwerkgroep dat de gemeente 10 nieuwe Wegedoornstruiken ging planten. Tot op hoge leeftijd bleef Hessel actief: samen met Aukje nachtvlinders bij de caravan in Bakkeveen, vlinders tellen in de Blauwe Bossen en ze waren vaste deelnemers aan onze excursies.

Namens het bestuur wens ik Aukje, Hessel jr. en Saskia sterkte met het verlies van hun echtgenoot en vader.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer A. Hol
Bakkerssteeg 3
8723 BC Koudum

De heer J.B. Hol
Gerben Ypmastraat 48
8723 CR Koudum

Adreswijziging:

De heer R. Wijma & mevrouw N. Zacarias
De Twee Gebroeders 139
9207 CL Drachten

Afmelding als lid:

De heer H. Jansen
De Knipe

De heer J. de Jong
Ureterp

**Noteer deze data in uw agenda!
(maar let op de aankondigingen op onze website!)**

Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland op 23 april **is afgelast!**

-zaterdag 6 juni Excursie Lauwersmeer. **onder voorbehoud!**

-vr 19 en za 20 juni Nationale nachtvlindernacht. **onder voorbehoud!**

- zaterdag 4 juli Excursie Blauwe Bos. **onder voorbehoud!**

- zaterdag 8 aug. Excursie Tolheksbos en Kiekenberg. **onder voorbehoud!**

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@online.nl
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@ziggo.nl
L uut de Zee	penningmeester Mûnewei 16 tel. 06-50656442	9137 RJ Oosternijkerk luut.de.zee@zonnet.nl
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten g.tuinstra14@gmail.com
Anneke van der Veen	bestuurslid Provincialeweg 21 tel. 0594-659791	9865 AA Opende vdveena@home.nl
Contributie	€ 10,00 per jaar. Girorekening NL68 INGB 0007 2232 59 t.n.v. L.D. de Zee, Joure	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: siepsinnema@gmail.com info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:	www.vlinderwerkgroepfriesland.nl	
e-mail adres:	info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	